

Prežihov Voranc
DEKLE Z MANDOLINO
Izbor zgodnje krajše proze

Borba

Moj oče je bil poljedelec. Lastne zemlje ni imel, zato jo je najemal od drugih. Na ta način smo menjali mnogo kmetij in te selitve so se vtisnile v mojo mladost z neprijetnimi spomini. Najnežnejša mladost me spominja na lep, prijazen kmetski dom. Tisti pravljичni spomini rajsko sladkih časov mi ga predstavljajo nepopisno lepega, odetega v večno sončno luč. Vendar to ni bil moj rojstni dom. Ko sem bil že večji, sem zvedel, da me je mati rodila drugje in me potem kot dojenčka na rokah prinesla na ta dom. Kasneje enkrat sem šel z očetom po poslih mimo svojega rojstnega doma; bilo mi je takrat morda osem let.

»Poglej, tu si se rodil!« mi je rekel oče z glasom, kot bi mi narekoval oporoko.

Ozrl sem se in zazeblo me je pri srcu, mladega in šibkega. Moj rojstni dom je bil pravo nasprotje onega doma mojih prvih spominov. Ležal je v globeli med gozdovi in gorami; koča je bila črna in nizka, hlev ob njej ubog, viseč v breg. Vse je bilo silno razpadlo in zapuščeno, brez polja naokrog; skoraj tik do hišnih sten je segala šuma. Na dnu globeli, tesno ob koči je tekkel potok, ki je napolnjeval sotesko z enakomernim šumenjem vode. Prek vode je šla brv, trhla in brez ograje, tik nje ob stezi, ki je prišla iz šume in odšla v šumo, je stalo veliko, leseno razpelo, postavljeno na mahovito skalo. Na njem je visel velik, gol Kristus, glavo nagnjeno na stran in z veliko trnjevo krono na njej; njegovih suhih nog se je ovijalo siromašno zelenje žive trte. V soteski je bilo mrzlo in mračno in zdelo se je, kot bi je sonce nikdar ne osvetlilo. Isto sem čutil tudi vsakokrat pozneje, ko me je življenje dovedlo tod; vsakokrat sem bežal z neko čudno antipatijo od svojega rojstnega

doma in vsakokrat me je spremljala misel: Mati! Zakaj nisi bežala pred porodom od tod? Usoda mojega življenja je neločljivo zvezana s podobo mojega rojstnega doma; večno hladen in mračen je, hladno in mračno je tudi moje življenje.

Kmalu smo zapustili oni prijazni dom na griču in se preselili drugam. Kako je prišlo, ne vem; zdi se mi, da se je oče z gospodarjem sprl. Takrat še nisem pojmlil jasno teh stvari; spominjam se le, kako je stal oče na dvorišču tostran lese in nenavadno glasno govoril s človekom, ki je stal onstran na cesti in ki je bil mnogo večji in debelejši od mojega očeta. Oče se je tresel po vsem životu in bil ves rdeč v obraz, človek na cesti pa je mahal z rokama in krčil prste v pesti. Mati je stala na pragu in s plakajočim glasom zvala očeta stran; on pa se je delal, kakor da bi ne slišal. Jaz sem plakal od jeze; smilil se mi je oče in zaželel sem si moči, da bi šel in bi strl kosti onemu debelemu človeku. Tega prizora se spominjam čisto določno, dasi sem bil še čisto mlad tisti čas; spominjam se celo, da je bil tisti dan oblačen, hladen in pust, veter, ki je tožno vel mimo hiš, je stresal ovenelo listje z dreves; to je sploh prvi dan v mojem življenju, ki mi ga spomini kažejo brez sonca in katerih je moje življenje kasneje tako bogato. Potem se spominjam selitve. Takrat je spet sijalo sonce. Nekdo je vozil pred nami visoko naložen voz, zadaj je gnal oče na verigi kravo, čisto zadaj sva šla midva z materjo, ki je nosila na rokah dete v plenicah; bil je moj brat. Mati je imela objokane oči; večkrat se je ozrla nazaj proti domu, ki je zavil v sončno luč mogočno stal na vrhu med drevjem in poljem. Kadar je pogledal oče nazaj, je mati povescila oči in skušala zatajiti žalostno lice; na robu gozda, kjer je izginil dom za zelenjem, pa se ni mogla več zdržati in je zaihtela na glas. Takrat je dejal oče s hripavim glasom:

»Kaj bi se zmerom cmerila; enkrat se mora nehati! Živi se pa povsod.«

Takrat se mi je zdel očetov glas surov, očitajoč, toda danes vem, da je hotel tolažiti svojo obupano ženo in prikriti lastno malodušnost. Na novem domu ni bilo ničesar posebnega, vem le, da se mi ni priljubil; polje je bilo obrnjeno od sonca proč in dom sam je ležal za temnim gozdom. Spominjam se le, da je mati vedno tarnala zaradi prevelikega trpljenja in naganjala očeta k selitvi. Tam se je rodila tudi moja sestra. Končno smo se spet selili, to pot na posestvo grofa T. Novi dom je bil prijaznejši od prejšnjega; položen je bil na okroglem griču in krasna dolina je bila pod njim. Ko smo se selili, je bil oče vesel. Z materjo sta govorila, da je najbolje biti na grofovskih kmetijah, ker grof ne stavi pretiranih pogojev.

Še kot dete sem se najrajši držal očeta. Kadar sem le mogel, sem ga spremljal pri delu. Imel je navado, da je mnogo govoril sam s seboj. Jaz teh pogovorov sprva seveda še nisem razumel. Večkrat je obstal med delom, zažal pesti in vzdihnil, ko je pozabil na mojo navzočnost:

»Ko bi imel človek lastno zemljo, bi delal z veseljem. Ali tako ... Ko bi mogel kaj kupiti!«

Mnogokrat je govoril dolgo sam s seboj, ko pa se je zavedel mene, mu je postalo neprijetno. Na ta način sem že rano videl njegovo veliko trpljenje, čul sem pokanje njegovih kosti in videl, kako mu pod sončnimi žarki ali zaradi prevelikega napora teče vroči, umazani znoj, ki je lepil njegove košate brke okrog ust in močil obleko do gnilobe. Včasih je snel klobuk sredi dela in začel na glas moliti; takrat sem moral moliti tudi jaz. Posebno sem si zapomnil najino pot v mlin, ki je ležal daleč proč v globeli ob bistri, zeleni vodi, polni rib, kamor sem ga silno rad spremljal. Proti domu sva se vračala po strmem bregu skozi gozd. On

je nosil naloženo vrečo moke na svojih orjaških plečih, jaz pa sem korakal za njim. Bil je čisto kriv in njegovo dihanje je bilo podobno hropenju. Počasi se je pomikal v klanec, čul sem, kako škripljejo njegove kosti, in videl, kako mu drgetajo noge. Bal sem se, da mu bodo skočile v bokih iz sklepov in da se bo razsul pod živinskim tovorom.

»Počijva, oče!« sem ga nagovarjal.

»Še ne! Še par korakov, tam gori do onega borovca. Tam bova počivala!«

Do tistega bora je bilo še gotovo petdeset korakov. Oče je napel skrajne moči in vztrajno lezel dalje; njegovi koraki so postajali kratki, negotovi in telo se mu je majalo kot pijancu. Debele žile na njegovih močnih rokah so zabrekle in skozi se je natanko videla valujoča kri. Vreča na njegovem hrbtu pa je lezla in polzela vedno niže dol po križu.

»Oče! Vreča bo smuknila na tla!« sem ga opominjal.

»Ne bo!« je zasopel oče; »še par korakov ...«

Njegov hrbet se je zgrbil še bolj in roki sta obupno oklenili vrečo, požuril je korak in par hipov pozneje se je sesedel z vrečo v breg ob boru.

»Aaa!« je dahnilo iz njegovih ust, potem se je brez moči naslonil na breg. Odložil je pokvečeni klobuk in si z golo roko brisal znoj, ki mu je polival čelo.

»Ravno polovico pota sva prehodila!« mi je rekel.

»Zakaj ne počivate pogosteje?« sem ga vprašal. Razumel sem že takrat, da trpi pod težko vrečo.

»Ne smem! Kdaj bi prišel domov, ko bi počival pri vsaki smreki?« mi je odgovoril.

Med odmorom si je včasih nabasal kratko pipico in kadil, zamišljeno zroč v temne smrekove vrhove. Njegove oči so takrat vselej zagorele v posebno živem ognju poželenja.

»Ko bi bile moje ...« je zamrmral mnogokrat, nato pa mu je obraz zatemnel in molče je spet natovoril breme na pleča in nastopil težavno pot proti domu.

Polagoma sem začel razmišljati o očetovih samogovorih, ki sem jih tolikokrat slišal. Vpraševal sem se, zakaj nimamo lastnega doma, kakor pravi oče. Ker mi je bilo vprašanje prezagonetno, sem sklenil vprašati starše.

»Zakaj nimamo lastne zemlje?« sem vprašal najprej očeta. On mi navadno ni tako odgovoril, da bi mi to zadostovalo, zato sem vprašal mater.

»Koliko ljudi je, ki je nimajo kot mi!« mi je odvrnila.

»Zakaj?« sem nadaljeval željno.

»Ker je od vekomaj tako!«

»Zakaj je od vekomaj tako?«

»Zato, ker je! Na svetu morajo biti revni in bogati ljudje. Bog je naredil tako!«

Jaz sem bil v zadregi. Bog! Oba, oče in mati, sta me vendar učila o njegovi neskončni dobrotljivosti, usmiljenosti in pravicoljubnosti. Ali to, kar čujem zdaj, je vendar krivica! Po božji odredbi torej so moji starši zakleti v večno siromaštvo; a zakaj? Saj so vendar tako dobri in trpijo toliko od dne do dne. Zakaj bi ne smeli imeti lastne zemlje, po kateri je posebno oče tako hrepeneče vzdihoval? Zakaj mu Bog ne usliši te želje? Moja mlada, razvijajoča se pamet ni mogla razumeti te logike. Nekoč sem izrazil materi mnenje, da Bog potemtakem ne more biti pravičen. Posvarila me je ostro. Govorila mi je v obliki nauka, da on že ve, kaj dela, da moramo trpeti na zemlji, ako hočemo dospeti v raj, in končno me je hotela prepričati, da nam pravzaprav tudi v tem položaju nič ne manjka. Jaz sem poslušal molče, toda moje puntarske misli so mi ustvarile že takrat neko rezervirano mnenje o Bogu, ki je postajalo vedno odločnejše. Kasneje, ko sem bil še dete, a sem moral

že delati, sem odobral Boga le za to, da je vsak sedmi dan v tednu odredil počitek.

V družbi je imenoval oče grofa vedno: gospod grof, v svojih samogovorih, ali kadar je bil slabe volje, pa ga je psoval: prekleti grof. Sprva sem si mislil čudne reči o tem grofu. O njem sem čul govoriti mnogo mnogo, ali videl ga nisem nikoli; rekli so mi, da živi nekje daleč v velikem mestu in da je prvi za cesarjem. V dolini se je videl izmed visokega drevja velik bel grad in z nekim tajnim, radovednim strahom sem zrl v njegove zidine. Primerjal sem ga z raznimi gradovi iz raznih pripovedk. Nekoč sem izpraševal očeta o grofu.

»Ali je ravno tak človek kakor mi, ta grof?« sem vprašal.

»Jé in serje kot mi!« je odvrnil oče nizkotno.

»Zakaj se imenuje potem: grof?«

»Ker je bogat. Pravijo, da ima plavo kri, a ima vruga!«

Potem mi je razlagal njegovo bogastvo: »Kar vidiš zemlje od tod proti jugu, je skoraj vsa njegova. A to je le troha njegovega bogastva. Koliko sveta ima še po drugih krajih, po mestih ima velike fabrike, kjer dela zanj noč in dan na tisoče delavcev, in velike krasne palače.«

Jaz sem se divil temu bogastvu, in ko sem ga še vprašal, kako more človek obogateti na ta način, je postal oče nevoljen in mi je odgovoril srdito:

»Pridelali so mu siromaki, tudi mi mu zdaj pridelujemo. Toda hudič ga bo vzel ravno tako kot mene!« S hudičem je najbrž mislil smrt, in to mu je bilo v zadoščenje.

Nekoč pa sem videl grofa. Dasi sem bil še majhen, se spominjam čisto določno tega dogodka. Poleti je bilo, popoldne, oče in mati sta delala na polju, jaz sem bil doma in sem kopal z veliko motiko neko drago iz mlake, poleg mene se je igral v prahu mlajši brat, oba sva bila blatna in

umazana. Takrat je stopilo na dvorišče nekaj ljudi; med njimi sem takoj spoznal grofovega oskrbnika iz gradu, ki je prišel večkrat k nam; z njim je bil neki tuj, visok gospod, čisto preprosto oblečen, s palico v roki, kateremu je oskrbnik razlagal nekaj važnega; šla sta spredaj. Za njima je šla visoka lepa ženska, ki je nosila sončnik, poleg nje je mlad lep gospod z gladko počesano glavo vodil lepo, golovrato gospodično za roko, nosil je zanjo sončnik in pahljačo; za njimi je tekal dečko desetih let, ki se je igral z navadno leskovo palico; ko je naju zagledal, je prišel čisto k nama, se naslonil na palico in naju drzno motril, drugi pa so ostali sredi dvorišča in gledali naokrog, smejali se in govorili v čudnem, nerazumljivem jeziku. Mene je postalo sram; zavedal sem se, da sem beden, umazan in rad bi se bil skrtil, toda bilo je prekasno; bratec je mirno obsedel v pesku in tiščal po svojem običaju prst v usta. Večkrat sem že videl »gospodo«, toda današnji obrazi so se mi zdeli izredni, čudni, tujih, mrzlih potez.

»He, vidva!« je spregovoril takrat oskrbnik oblastno, toda nenavadno prijazno. »Kje je oče?«

Jedva sem izblebetal, da dela na polju.

»Pozovi ga brzo sem. Reci, da ga čaka gospod grof,« mi je velel oskrbnik.

Stekel sem, kar so me nesle noge, in ga poklical. Ko je oče začul, kdo ga zove, se je prestrašil, spremenil je barvo lica in plašno pogledal mater.

»Ali bi ti šla?« je rekel. »Kaj mi hoče?«

»Le ti idi, ker te zove! Kaj ti more! V hiši je že vse čisto in osnaženo, lahko jih vedeš v sobo!« je govorila mati pomirjevalno.

Oče je šel, jaz sem capljajal za njim. Bal se je sestanka z grofom, ker kot preprost človek ni znal občevati z gospodo; mogoče pa tudi ni imel mirne vesti. Vzel je klobuk z

glave, kakor bi že stal pred grofom, nato se je spet pokrnil. Gledal je svojo obleko in svoje velike, izdelane roke, polne žuljev in brazgotin in blatne zemlje in gnoja; brisal jih je v hlače in me vprašal, ali je črn po obrazu. Ko sem mu odgovoril, da ne, se je pomiril in dejal:

»Naj sem, kakršen sem, saj grof ve, da sem delaven človek!«

Končno sva prišla domov. Grofova družina je medtem posedla za mizo pod lipo. Oče je že pri lesi snel klobuk z glave in, držeč ga v rokah, se je bližal lipi, obstal pred mizo in pozdravil z vdanim pozdravom.

»Grof bi vas rad poznal in želi vedeti, kako se vam godi?« je rekel oskrbnik.

»Dobro, dobro! Jaz sem zadovoljen! Čisto dobro!« je hitel odgovarjati oče in se začel smejati, vrteč klobuk v rokah. Oče je imel navado, da se je v podobnih zadregah smejal na ves glas in neprestano, brez smisla. Med smehom se je domislil, da bi mu mogoče grof zvišal najemnino, ako bi preveč hvalil, zato je hitro pripomnil:

»Čisto dobro, samo delati je treba, delati!« in se spet smejal.

Grof, ki je razumel jezik in očetovo zadrego, se je vzpodbudno nasmejal in rekel prijazno:

»Delo in skrb imamo pa vsi, eni na ta, drugi pa na oni način.«

»Da, da! Vsi, vsi, tudi oni, gospod grof, seveda! Toliko stvari imeti v glavi! Kako zmorejo toliko skrbi?« je hitel s suženjskim glasom pritrjevati oče.

Gospodi je bilo vroče, grof in grofica sta se otirala z robci, gospod, ki je spremljal gospodično, ji je neprestano mahal s pahljačo.

»Mogoče bi gospoda grofi pili nekoliko mošta?« se je spomnil oče. »Ni slab, prav dober je!«

Grof je spregovoril proti ostalim, ki so pokazali zanimanje, nato je oskrbnik velel očetu, naj prinese.

Oče je prinesel veliko belo majoliko in toliko kozarcev, kolikor je bilo ust, komaj načet hlebec rženega kruha ter postavil na mizo, s katere je še prej spihal razne smeti.

Grofje so se poslužili, se smehljali črnemu kruhu in kimali moštu, oče je stal poleg in se smejal; postal je že smeješi, govoril je mnogo, ker je mislil, da mora govoriti, izgovarjal se je zaradi črnega kruha in hvalil grofu otroke. Po oddihu so se dvignili in grof je hotel plačati račun, toda, ker je oče odklonil, je stopila grofica k mojemu bratcu, ki je čepel pri plotu, in mu stisnila zlat v roko. Nato sta grof in grofica podala očetu roko in potem so odšli. Oče je bil silno vesel tako dobrega konca, mel si je roke in pripovedoval materi, da je višja gospoda vedno boljša kakor ona nižja, »ovsena«, kakor jo je zval, in kesal se je, da ni porabil prilike in prosil grofa za kake ugodnosti, katerih mu oskrbnik ni hotel dovoliti.

Mene je jezilo darilo, ki ga je dobil brat, a jaz nič, toda kriv sem si bil sam, ker sem se v zavesti svoje bede sramoval pred odlično gospodo ter se skrila na skedenj in od tam opazoval dogodek, ki se mi je tako neizbrisno vtisnil v spomin, da še danes vidim natančno pred seboj očeta s klobukom v tresočih se rokah, sklonjenega v bojazni pred grofom, še bednejšega kot sicer, njegovo bolešno, spremenjeno lice, s katerega je odseval strah utripajočega srca – prizor, ki me ob spominu pekoče zaduši v grlu.

Zelo zgodaj me je pričel oče uporabljati pri delu. Ni čuda, sam je bil ž njim preobložen in ga je komaj zmagoval. Najprej sem moral goniti vole pri setvi, potem sem pričel s pašo; čisto majhen že sem moral vstajati s prvo zoro, kar je bilo zelo bridko, in goniti živino v gozd. In čim večji sem postajal, tem težja dela sem opravljal. Odgojen v

preranem trpljenju, sem postajal zakrknjen, mrk, malodušen in boječ, začel sem zgodaj sovražiti družbo ljudi in vse okoli sebe; vso mojo nrav pa je prevejal pohleven ogenj onemogle ambicioznosti, ki je rasla iz večne želje, obogateti in na ta način pomagati roditeljem iz bede. Posebno sem sovražil oskrbnika, ki je bil zelo neprijetna prikazen na »našem« domu. Bil je oduren, kratkega debelega života in rjave kože. Oče ga je mrzil iz dna svoje proletarske duše in ga preklinjal v odsotnosti s »psom«; kadar pa se je pojavil pri nas, se mu je odkrival spoštljivo in ga imenoval »gospod oskrbnik«. Bil je pred njim vedno pasje ponižen, medtem ko je imenoval oskrbnika dosledno »psa«, česar še danes ne razumem. Kmalu sem začel pojmiti, da je moj oče pravzaprav suženj na grofovi zemlji, orodje v rokah brezvestnega grajskega oskrbnika, v pravem pomenu besede brezpravna stvar; zavest, da sem sin sužnja, se me je polaščala vedno bolj in bolj in se slednjič kot bridek občutek naselila v srce. Ta zavest mi je živo zbujala razumevanje pogostnih očetovih vzdihov, katerih sem bil tolikokrat priča:

»Ah, ko bi bila zemlja, katero obdelujem, moja, bi delal s čisto drugačnim veseljem!«

Resnico teh vzdihov sem občutil posebno živo od trenutka, ko sem kot delavec prvikrat potočil znoj lastnega telesa zanjo. In čudno! Kljub neprijetnemu spoznanju se mi je zbudila ljubezen do te zemlje, s toplo ljubeznijo sem vzljubil te njive, te travnike, te črne skrivnostne gozdove, za katere se je oskrbnik tako strašno bal, in zaželel sem hrepeneče, da bi bilo vse to last mojih staršev. Želja po lastni grudi se je razvijala in postajala vedno bolj hrepeneča in se končno neopaženo spremenila v žejno žilavost za premoženjem, ki ga imenujejo: kmetski egoizem.

Kasneje sem počel hoditi v šolo, ki je nisem vzljubil nikoli. Hitro sem opazil razliko med bogato in revno deco; učitelj je bil mnogo obzirnejši do prve in bogatejši so nas prezirali očitno in ponavljali besede, ki so jih čuli od roditeljev. Nosili so za kosilo s seboj razen kruha še razne potice, meso in med, mi revni pa edini črni kruh, zaradi katerega so nas zasmehovali. Običaj je bil, da so deca med sabo menjali kruh; nekoč v početku, ko sem šele vstopil in še nisem tako živo pojmoval vsega tega, sem hotel tudi jaz barantati. Želel sem si pogače, katero so trosili drugi po klopeh in katero sem okusil doma le ob največjih praznikih, in nekoč – nesrečnež! – sem rekel dečku iz sosednje klopi:

»Ti, menjajva kruh!«

»Pokaži svojega!« je odvrnil in položil svoj ogromni kos pogači podobnega kruha predse na klop.

Boječče in s trepetajočima ročicama sem izvlekel kruh iz torbe in ga položil na klop. Kaka razlika! Njegov visok, bel, moj nizek, črn in drobeč, poln osja in plev.

»Nočem. Tvoj je pregrd!« je rekel moj sošolec prezirljivo čisto na glas in spravil svoj kruh. Neki drug razposajenec poleg mene pa je udaril z roko po kruhu, da se je razletel v drobtinah po tleh, drugi so se krohotali in skakali po njem. Meni so tekle solze od jeze in sramu, ko sem pobiral drobtine iz prahu. Odslej nisem nikdar več poskušal menjavati svojega kruha, in kadar sem ga jedel, sem se skrtil, da me ni videl nikdo izmed tovarišev. Po pouku sem se večkrat zakasnil pri igri in takrat me je oče nabil do omotice, nakar sem plakal od jeze in gneva in delal strašne maščevalne naklepe, ki so se pa vselej razblinili v nič.

Borba življenja na našem domu pa je trajala dalje. Oče in mati sta delala noč in dan, se črpala in se starala v večni borbi za kruh, ki je bila truda polna in grenka. Oskrbnik

je prihajal še vedno in oče, sovražec ga iz dna duše, se ga je bal in se ga ogibal; kadar pa sta se sešla, je redno snel klobuk pred njim, ogovarjal ga in se mu prilizoval. Oskrbnik je bil različno razpoložen; včasih se je prej sprl z družino in takrat je bil srdit in je vso jezo zil na nas. Vse mu je bilo v neredu: dražnik na cesti ni bil očiščen, planka pri skednju je bila odtrgana ali je bila odlomljena veja sadnega drevesa in ne odstranjena. Oče je obljubil storiti vse in mu je nosil najboljši mošt iz kleti, mati pa mu je kuhala klobase in pekla cvrtje, da bi ga spravila na druge misli. Nato je bilo očetu žal po porabljeni stvari in je navadno klet.

Včasih je zmanjkalo drv za kurjavo.

»Reci mu za drva!« je opominjala mati očeta.

Oče je pritrdil molče, ker je bil oskrbnik v tem oziru zelo kočljiv; ko se je prihodnjič ž njim sestal, se je spominjal natanko obljube, toda ni si upal ziniti. Šele v zadnjem hipu, ko je oskrbnik že odhajal, je stopil obotavljajoč se za njim. Oskrbnik, ki je to zapazil in je razumel, da ima oče še neko željo, je obstal.

»Kaj hočete?« je vprašal navadno.

»Znajo oni ... ne zamerijo gospod! Baba ... jaz zmerom govorim in pridigujem – pa ne pomaga nič! Moja ta stara je porabila že vsa drva, ki so jih zadnjič odkazali.«

»Oho, ali že spet!« se je razkoračil tedaj oskrbnik, ki je brez grofove vednosti hotel prodati kolikor mogoče veliko drv, zato je pustil trpeti pomanjkanje najemnikom. Potem je rogovilil nad očetom in očital, da ne znamo čuvati ničesar, da hočemo gaziti po tujem premoženju. Vse to je oče požiral; besede, ki jih je slišal on, je ponavljal materi in ji zabičeval, da naj štedi. Mati je takrat vselej plakala in vzdihovala:

»Oh, da bi bil že enkrat konec, tako ali tako!«

Včasih sta se sprla in se prepirala dolgo, vikala oba in pretela drug drugemu, dokler ni mati ušla očetu in se skrila. Deca smo pri tem plakali in jaz sem se zlasti bal za mater, ki je potem plakala brez utehe, in nekoč, čisto majhen, nebogljjen še, sem imel pogum in sem skrčenih pesti skočil proti očetu in mu očital neusmiljenost. Oče se je zadril nad menoj, potem se je umiril in po vsakem prepiru je bil silno molčeč in par dni se mu je bral na obrazu kes.

Isti proces kakor pri drveh se je med oskrbnikom in očetom odigral za steljo, katere je očetu vedno primanjkovalo. Po grofovih gozdovih se stelja ni smela klestiti, kakor to delajo kmetje; smeli smo samo grabiti listje in čistiti grmovje, kar pa daleč ni zadostovalo za živino, ki jo je redil oče, in za gnoj, ki bi ga moral nameriti za obširne njive. In zato jo je »kradel«. Navadno zgodaj v jutro, ko je po njegovem mnenju gospoda še v postelji, ali zvečer v mraku ali pa tudi ponoči v mesečini je zlezel na kako silno košato smreko in ji sekal tu in tam veje, da se s tal ni poznalo. Na tla padajoče veje sem moral ravnati v plasti in po očetovem naročilu paziti, ako bi slučajno od kod zapazil oskrbnika. Ker sem že instinktivno slutil posledice takega primera, sem pazil res zelo vzorno in nikdar naju ni zalotil oskrbnik pri tej »tatvini«. Oče je klestil, dokler ni bilo stelje za cel voz, potem je napregel voli in jo brzo odpeljal domov. Večkrat sva delala na ta način pozno v noč; oče je bil čisto gnil od znoja in razburjenosti in je pri tem pozabljal na glad, ki je mene že opominjal. Ko sva srečno pripeljala domov, je spravil mene spat, sam pa je, namesto spat, odšel sekati steljo in ni odnehal prej, dokler ni dovršil. Na ta način je včasih delal do zore. Vselej takrat je bil naslednji dan silno izmučen, ali tarnal ni. Mati se je temu vedno upirala in je odsvetovala očetu, naj ne dela tega. Kaj bo, ako nas zaloti oskrbnik? Toda oče je bil samovoljen,

drugič je bilo tudi treba in se ni dal odvrniti. Jaz sem ga nekoč vprašal – čisto majhen še – jeli je greh pred Bogom, kar delamo? Očetu je bilo to vprašanje zelo neprijetno, ker me je vedno učil sedme božje zapovedi: Ne kradi!

»V tem primeru ni greh!« mi je rekel premišljeno. »Tu je potreba; jaz moram imeti gnoj, da morem pridelati potem kruh za družino, grofu se pa ne pozna, ker je silno bogat. Ako si v sili, bogatinu lahko vzameš; Bog ti bo odpustil!« Tako me je učil in mi tolmačil svoje mnenje in jaz sem si vse verno zapomnil.

Nekoč naju pa je oskrbnik le zalotil; takrat je bil navzoč tudi mlajši brat. Zvečer je bilo, čisto pred temo, oče je klestil v vrhovih, jaz sem delal na tleh plasti, ko naenkrat začujem za seboj lomastiti, in ko se ozrem, vidim nemalo začudeni obraz oskrbnikov. Gotovo je hodil v tem času kje po gozdu in je slišal sekanje. V hipu je uganil, kaj se godi.

»Kaj je to?« je zavpil kvišku, od koder se je ravno valila plast stelje. Barve na njem so se spremenile, postal je rdeč, zelen, žolt in bled. Bilo je mučno; jaz si skoraj nisem upal dihati, tam na robu gozda je zajokal mlajši brat. Takrat je završalo gori v vejevju in po deblu se je spustil moj oče in obstal tik pred oskrbnikom, kot bi hotel reči: Evo me, grešnika!

Oskrbnik je prvi hip osupnil, potem je začel psovati očeta in mu nazadnje odpovedal najem tekom enega meseca. Potem je razljučen odšel, ponavljajoč še v mrak svojo odpoved. Oče ga je poslušal ves bled, zavedajoč se svoje krivde in oskrbnikove odpovedi. Potrti smo krenili domov in med potjo nama je oče zabičeval, da ne smeva ničesar povedati materi; toda mati, ki je vedela, kje smo bili, in je zmerom slutila nesrečo, je z očetovega potrtega obraza in najinih prestrašenih lic takoj uganila vso stvar. In nehote ji je oče razodel že pri mizi, kako je bilo. In ponoči, ko nisem

mogel spati, sem čul, da mati v sosednji sobi, kjer sta spala z očetom, pritajeno ihti.

»Ne joči, ti pravim, se bo že nekako naredilo!« sem čul nato očeta, ki jo je tolažil.

»Iti moramo!« je rekla mati.

»Rad, ako bi človek imel kam, najrajši bi šel pa kupil kaj, samo da bi imel svojo streho. Ali zdaj je težko, dela je toliko, sam sem, otavo je treba kositi, oves žeti.«

Mati je vzdihnila.

»Navsezadnje me nagnati ne more kar tako, kljub svoji odpovedi. Toda to grdo gledanje! Če javi grofu, me bo kaznoval še on. Najbolje bi bilo prositi ga, gotovo bi se omečil! – Kaj, ko bi šla ti?«

»Jaz!« je vzdihnila mati.

»Da! Ti! Na tebe ni hud, in kot sem čul, te pomiluje, ker baje trpiš poleg mene. Tebe bi gotovo uslišal. Ti bi še govorila prej z njegovo gospo, kaj?«

»Sitna pot!« je menila mati.

»Seveda sitna, ali da bi bila le uspešna! Jaz bi šel, toda na mene je gotovo zelo hud. Mi siromaki moramo požreti marsikaj, kar drugim ni treba!«

»Vzela bom s seboj par petelinčkov za njegovo gospo!« je šepetala mati, ki se je že odločila.

»Petelinčkov? Dragi so sicer in škoda kar tja vreči denar, toda drugače ne bo šlo. Le vzemi in nesi!«

Tako sta se ponoči domenila, da bo vstala mati zjutraj pred zoro in odšla s petelinčki na grad, oče bo medtem kosil otavo, ko se vrne, gresta žet oves. Ko sem drugo jutro vstal, je že ni bilo doma, ko pa se je vrnila, je imel njen obraz radosten, zadovoljen sijaj. Vedel sem takoj, da je šlo po sreči.

»Izpočetka se je branil,« je pripovedovala očetu; »potem je postal mehkejši in je rekel, da njemu tako ni nič, ampak

zavoljo grofa, ker ima zapoved. Naj ostanemo, je rekel, in spravimo tisto steljo in nikoli več kaj sličnega ne počenjam. – Petelinčkov je bil zelo vesel.«

Bili smo veseli vsi, najbolj pa oče.

»Samo, da me pusti to leto pri miru, da spravim pridelek, potem ga ne bom več moledoval za nič. To jesen moram kupiti kaj lastnega!« je rekel.

V teku let so si namreč starši s trudom in pritrgovanjem prihranili malo vsotico, nekak kapital za nakup lastnega doma, katerega so si tako srčno želeli. Že prej je oče večkrat, kadar je opravil glavno delo, odšel po kupčiji daleč okrog, kjer je čul za kako posestvo; izostajal je pri tem več dni. Mi domači smo v njegovi odsotnosti gojili nade in delali načrte na račun očetove kupčije. Toda iz teh ni bilo nikoli nič; vsakokrat se je vrnil brez uspeha, izmučen od potovanja, lačen in žalosten. Mi domači smo ga obstopali potrti in on nam je pripovedoval:

»Nisem našel nič primernega ... je križ! Eno je bilo preveliko ... drugo je bilo bajta ... eno preveč v gorah, eno pogorišče ... tu brez vode ... tam neznosen preužitek pri hiši. Eno bi bilo – ali cenil je tako, da sem se kar ustrašil, in ni hotel odjenjati ... Ali imaš kako jed? Davi sem jedel, zdaj je pa noč!«

Tako je govoril navadno, in ko je videl naše malodušne obraze, nas je tolažil:

»Ne marajte! Ako zdaj ni bilo, bo pa drugič!«

Mi smo poslušali in se spet vračali k delu. Tako je šlo leto za letom, ne da bi oče izgubil nado in opustil misel, začeti kot samostojen kmet. In v tem upanju, v tej živi veri v boljšo bodočnost, je živel in zmagoval vsakdanjo težko borbo za kruh; s tem upanjem je napojil tudi nas deco, da smo verovali in še verujemo v boljšo bodočnost z vero sončnotoplega optimizma, ki si je osvojil naše duše in

nas vodi neomahljivo dalje. Tako je bilo tudi to pot. Oče je odšel in se vrnil šele čez par dni, truden, lačen in brez uspeha – vse kakor sicer. Mi smo gojili nade in bili tako razočarani – vse kot navadno. Oče je odložil priliko spet na poznejši čas, medtem pa sta se z oskrbnikom spet sprijaznila in ostali smo še nadalje najemniki pri grofu.

Moj oče je bil čisto kmet, njegovo lice je bilo kot njegova duša, poteze, smeh, značaj; vse široko in prostodušno kot kmetška narava, ki se neha s horizontom očesnega vida. Imel je silne roke in njim je neomejeno zaupal, v pridelek svojih rok je veroval in ga ljubil strastno. Kot siromak, ki je črpal svoj obstanek iz obdelovanja zemlje in njenega pridelka, je bil popolnoma odvisen od narave, trepetal v hudih urah in se veselil, kadar je nevarnost minila. Trepet siromašnega poljedelca je uničujoč. Spominjam se, kako mi ga je življenje že čisto mlademu vlilo v dušo ob mnogih karakterističnih prilikah.

Poleti, ob času neviht, je motril oče vsako meglo. Že zjutraj, ko je sonce vzhajalo, je sklepal, kak dan bo, in zvečer ob zapadu je prerokoval prihodnji dan. Čez dan je redno sledil oblakom po nebu; na obzorju je imel neki hrib, ki se je menda po posestniku imenoval: Macigojev hrib; ako se je tega ovila megla, potem je bila nevihta gotovo v najkrajšem času. Spominjam se, kako smo včasih spravljali seno na travniku. Na obnebju so se gibali razni oblaki – nič sumljivega. Naenkrat so se začeli širiti – oče je postajal nemiren, bal se je, da se bodo raztegnili na Macigojev hrib. Takrat sta začela delati oba, oče in mati, s podvojeno silo. Grabila sta in tovorila na voz, da jima je znoj curkoma lil po obrazih. Večkrat je oče slekel srajco ter izžl iz nje vodo, ki se je iztekala curkoma. Medtem je obračal poglede proti Macigojevemu hribu.

»Oh, da bi le še eno uro bilo lepo – pa smo dobri. Ako nas zaloti dež, imamo gnoj! Le še eno uro – Bog, ti še daj!« je vzdihoval, tekajoč med senom sem in tja, in nas priganjal.

Toda oblaki so se vedno bolj grozeče bližali obzorju in naenkrat se je začul očetov obupni klic:

»O, hudič! Je že v Macigojevem!«

To je bil končni apel, da imamo neizogibno nevihto. Seno je ležalo široko po livadi in razširjalo po ozračju svoj prijetni, dišeči duh. Vmes pa je bila že občutna atmosfera bližajoče se plohe. Mi smo delali s podvojenimi silami, da rešimo, kar se rešiti da. Nenavadno hitro je bil usode polni hrib pokrit do tal in kmalu se je pokadila od njega lahka megla proti nam.

»Že gre, že gre! Brž vole v voz in gremo!« je veleval oče. Ko se je voz že premikal, je še v zadnjih hipih vrgel oče par vil na vrh in potem, z žalostnim pogledom na zaostalo seno, hitel z vozom proti domu.

Nebo je bilo medtem že čisto črno in nizko nad zemljo poveznjeno, po ozračju je zavel hladen veter, pod katerim je vejevje dreves zašumelo z žalostnim šumom, ptice so obmolknile in begale v strahopetnih poletih nizko nad nami, vse je dihalo težak, napet mir strahu in groze. V daljavi je potegnil blisk, potem je zabobnel grom. Prve redke kaplje so padle ...

»V hišo vsi, pa blagoslovljenega lesa na ogenj in z vodo škropit!« je velel oče in mati je zakurila ogenj in poškropila z vodo okrog oglov.

Mi deca smo čepeli v hiši v pričakovanju in strahu pred nevihto.

»Molit!« se je zadržal oče nad nami in vsi smo popadali na kolena in začeli moliti na glas. Pri vsakem blisku smo prekinili za hip in se prekrizali. Kadar je posebno močan